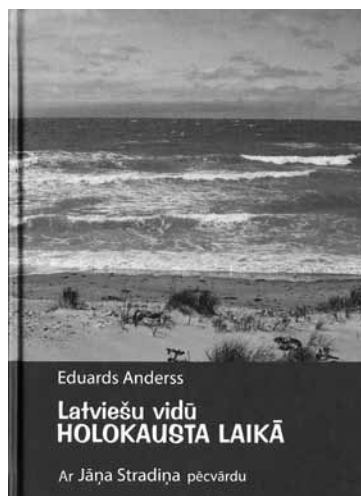

PAR HOLOKAUSTU LATVIJĀ

Eduards Andersss
Latviešu vidū holokausta laikā
 Ar Jāņa Stradiņa pēcvārdu
 (No angļu val. tulkojis P. Bolšaitis)
 Rīga: Jumava, 2011. 240 lpp.

Otrā pasaules kara laikā hitleriskā Vācija realizēja ebreju tautas fizisku iznīcināšanu jeb holokaustu savā zemē un okupētajās teritorijās. Latvijā, sākot ar 1941. gada jūliju, gāja bojā apmēram 70 000 Latvijas ebreju un ap 20 000 no Eiropas valstīm šurp ievesto ebreju. Šī ebreju traģēdija atspoguļota daudzos pētījumos Latvijā un ārzemēs, bet ļoti maz ir pašu holokausta dalībnieku atmiņu stāstījumu. Izdevniecībā “Jumava” ar Okupācijas muzeja iniciatīvu un atbalstu izdota Eduarda Anderssa grāmata latviešu un krievu valodā — “Latviešu vidū holokausta laikā”, vēstījums, kas ir nozīmīgs ieguldījums holokausta izpētē. Eduards Andersss ir ASV Nacionālās zinātņu akadēmijas loceklis, Latvijas Zinātņu akadēmijas goda doktors, pasaules līmeņa zinātnieks kosmosa ķīmijā un meteorītu pētniecībā. Ķerties pie viņa zinātniskajām interesēm tik tālas tēmas autoru pamudināja paša pārdzīvotais Liepājā vācu okupācijas gados. Tas ir stāsts par to, kā brīnumainā kārtā dzīvajos palikušais ebreju jauneklis izturēja kara gadus, kad gandrīz visi no šīs pilsētas vairāk nekā 7000 ebreju tika nogalināti Šķēdes kāpās ziemeļos no Liepājas.

Katra nodzīvotā diena viņam varēja izrādīties pēdējā. Grāmata ir emocionāls stāstījums par Liepājas ebreju ģimenes dzīvi pirmskara Liepājā, par apkārtējo latviešu attieksmi pret ebrejiem. Autors stāsta, ka starp latviešiem bija daudzi, kas, riskējot ar visu, palīdzēja viņam un mātei noslēpt ebrejisko izcelsmi un izdzīvot. E. Andersss izvīra jautājumu — par to, kā rīkoties izšķirošā brīdī: vai saglabāt cilvēcību un godīgumu, censties arī palīdzēt nelaimē nokļuvušajiem, vai, neliekoties nezinis par līdzcilvēku traģēdiju, piedalīties noziedzīgā darbībā. Autors pat veic matemātisko analīzi, cik latviešu vidū bija šādu cilvēku. Autors kategoriski ir pret to, lai visai latviešu tautai uzliktu atbildību par ebreju bojāeju, kā to dara daži rakstītāji gan Latvijā, gan ārpus tās. Ebreju glābējiem E. Andersss veltī vislielāko pateicību, bet raksta arī par slepkavām un analizē to rīcības motīvus. Viņš kļūst par traģēdijas liecinieku, gan arī pētnieku, kas cenšas izteikt savu viedokli par holokausta problēmu Latvijā 1941.–1945. gadā. Grāmatas pēcvārdā akadēmiķis Jānis Stradiņš norāda, ka šī grāmata ir aicinājums mums visiem palūkoties uz politiskajām norisēm un

vēsturi, tai skaitā arī uz mūsdienu situāciju plašāk un dziļāk. Pasaules kara beidzamajā posmā grāmatas autors nokļuva Čehijā, pēc tam Vācijā. Viņš piedalījās kara noziegumus paveikušo meklēšanā Vācijā, arī Liepājas ebreju traģēdijas upuru piemiņas iemūžināšanā.

Šajā vērtīgajā un faktiem bagātajā pētījumā ir arī vesela rinda kļūdu, kas attiecas galvenokārt uz Otrā pasaules kara notikumiem ārpus Latvijas. Autors raksta par neesošo otro Ā. Hitlera uzsaukumu Baltijas vāciešiem 1941. gadā atgriezties Vācijā, piedēvē Ā. Hitleram H. Geringa izteicienu par ebrejiem, runā par angļu karagūstekņiem no Kīpras salas (īstenībā viņi bija no Krētas), izsaka fantastisku pieņēmumu par Drēzdenes pilsētas bombardēšanu 1945. gadā, nepareizi norā-

da, ka vācu SS vienībās sastāvošiem bija obligāti jābūt nacistu partijas biedriem. 81. lpp. ievietotajā fotouzņēmumā Liepājas pilsētas galva Blaus nodēvēts par "majoru Blausu". Lai gan autors ir pārliecināts, ka viņa ģimēni no deportācijas 1941. g. 14. jūnijā izglāba viņu īrnieks robežsargs, tas bija pilnīgi neiespējami deportācijas dienā (62.–63. lpp.). Ir arī citas nelielas kļūdas, ko varēja novērst rediģēšanas gaitā. Taču visumā šī grāmata ir nopietns un objektīvs ieguldījums Latvijas vēsturē, kas latviešu un arī krievu valodā lasītājiem palīdzēs labāk izprast situāciju Latvijā aprakstītajā laika posmā, jo autors ne tikai stāsta par pārdzīvoto, bet arī analizē notiekošo ar nopietna zinātnieka pieredzi.

Ēriks Žagars